

у
1347
27-28
CZ C

YU ISSN 0514-6143 / UDK 801 (05)

ЗБОРНИК
МАТИЦЕ СРПСКЕ
ЗА ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

XXVII—XXVIII

*ПОСВЕЋЕНО АКАДЕМИЦИМА МИЛКИ ИВИЋ И ПАВЛУ ИВИЋУ
ПОВОДОМ 60-ГОДИШЊИЦЕ ЖИВОТА*

Н О В И С А Д
1 9 8 4 - 1 9 8 5

СТАРО РУГОВО У СВЕТЛУ ОНОМАСТИЧКИХ ПОДАТАКА

СВЕТОЗАР СТИЈОВИЋ

Ругово или Ругова је планински предео око горњег тока Пећке Бистрице.¹ Данас се у суседним говорима српскохрватског језика употребљава облик *Рујово*, док је форма *Рујова* устаљена у администрацији, а све се чешће чује и код школованих људи.² Овај други облик, с наставком *-а*, употребљава и албанско становништво. Треба одмах рећи да за оба ова суфикса налазимо преседане у старосрпској топонимији, тако да нпр. у повељама срећемо, с једне стране, *Жакова* (у Метохији), *Церова* (код Бијелог Поља) и сл., а, с друге, *Кијево*, *Прчево*, *Иларево* (у Метохији) итд.³

Данас у овом планинском пределу живи албанско становништво, које раздваја српскохрватске дијалекатске зоне Полимља и Подримља.

На етимологију топонима *Рујово* осврнуо се М. Р. Барјактаровић (н. д., стр. 168—169), сматрајући да он потиче од албанске речи *rrugë* 'пут', односно од њеног плурала *rrugave*. С овим мишљењем не слажу се Велимир Михајловић, који име овог предела изводи од личног имена *Руј*⁴, и Милица Грковић, која тврди да је оно настало у средњовековној Србији од личног имена *Руј* или *Рујо*⁵. Нећемо се упуштати у етимолошка разматрања, само ћемо додати да можда треба имати у виду и румунско *rug* 'купина' или 'шипурак, дивља ружа', што би упућивало на топонимастички тип *Куйиново* и сл.

Барјактаровић у поменутој студији приказује садашњу ситуацију, а затим износи аргументе о томе да је на територији Ругова, ипак, пре садашњег албанског становништва морало бити словенског, и то заснива на топонимији (стр. 172—174).

¹ О територији Ругова в.: М. Р. Барјактаровић, *Рујова (етимолошка и антропогеографска истраживања)*, Српски етнографски зборник, књ. LXXIV, Насеља и порекло становништва, књ. 36, Београд (Српска академија наука), 1960, 167; Алија Џоговић, *Топонимија јужнословенског дела Проклетија*, Ономатолошки прилози, књ. IV, Београд (Српска академија наука и уметности), 1983, 319.

² Уп. Алија Џоговић, н. д., 320. Уп. такође и у мом раду *Ономастичка зајадног дела Метохијског (Пећког) Подјора*, Ономатолошки прилози, књ. III, Београд, 1982, 200.

³ Име *Жакова* је потврђено у Душановој повељи Хиландарском пиргу на Крусији (Монумента serbica, 123), а име *Церова* у повељама краља Уроша Светој Богородици у Стону и Светом Петру на Лиму (Стојан Новаковић, *Законски сјоменици српских држава средњега века*, 601), док су имена *Кијево* и *Прчево* потврђена у Светостефанској, а *Иларево* у Дечанској хрисовуљи.

⁴ Уп. Велимир Михајловић, *Неколико јужнословенско-новгородских антропогеографских паралела*, Зборник за филологију и лингвистику, књ. XI, Нови Сад (Матица српска), 1968, 171.

⁵ Милица Грковић, *О топониму Рујова*, Ономатолошки прилози, књ. III, 187—189.

Најамбициознија разматрања руговске ономастичке проблематике налазимо у раду дописног члана Академије наука и уметности Косова Марка Краснићија *Етно-географско значење топонима Ругове*, објављеном у деветој књизи угледног гласила Међуакадемијског одбора за ономастику, посвећеној академику Францету Безлају.⁶ Краснићи жели да докаже како су „сви микро-топоними Ругове, у свим селима, албанског лексичког порекла” (стр. 48), што је у сагласности са његовим претходним ставом да „изгледа ту [у Ругову] није било становника уопште пре доласка предака данашњег становништва, почетком XVIII века” (стр. 47). Само име ове области Краснићи изводи од албанске речи *rrugë*, допуштајући да је могуће да назив потиче од становништва „обих [тј. околних] предела и пре насељавања Ругове” (стр. 47). Краснићи допушта, узгред, да се и у Ругову могу срести топоними „туђег порекла”, додајући да је реч углавном о макротопонимима које су „туђи властодршци” наметнули уместо ранијих назива (стр. 46). Он, затим (стр. 47), помиње *Кућиштије* (*Kuqishtë*) као једино име села у овој области које „упућује на његово словенско порекло”, али одмах додаје да „месно становништво мисли да оно долази од стена црвене боје којих има у већој мери на терену овога села”, поткрепљујући ово мишљење тиме да се у близини Кућишта налази планина *Guri i Kuq* (Црвени камен). Краснићи, иначе, доноси и нешто топономастичке грађе, истичући да је досад у Ругову сакупљено око 350 топонима, од којих „свега 2—3 могу бити *шуђе* [курзив С. С.] порекла (као нпр. „Selishtë” и „Sllanopoje”), и да ће се овај број „вероватно повећати у току етнографских истраживања која су у току на овом терену” (стр. 50), а онда (стр. 50—51) оспорава не само тачност него и коректност Барјактаровићевом закључку: „Познато је да су многи аутори били неко-ректни и тенденциозни када су се бавили топонимима и антропонимима разних крајева и области на Балкану где живе Албанци, настојећи да на тај начин негирају њихову аутохтоност. (У том духу објавио је Мирко Р. Барјактаровић, у издању САНУ, свој рад Ругова — Етнолошка и антропогеографска проучавања —, Насеља и порекло становништва, књ. 36, Београд, 1960, 167—241. Аутор се труди да докаже да су у Ругови пре Руговаца живели Срби, иако за то нема никаквих научних аргумената. Он ту своју тежњу настоји да поткрепи са неколико топонима, за које каже да су „у цјелини или дјелимично српски”, те наводи називе као што су: врело, ливада, крш, река, брег, лаз итд. Међутим, ови називи не показују то што аутор жели и тврди, јер су то речи које се употребљавају у албанском језику уопште, било у ком крају, те се такви топоними јављају свуда где живе Албанци. Према томе, ту се може говорити о пореклу таквих речи, о међусобном језичном утицају два суседна народа, а не о њиховој аутохтоности на основу таквих топонима.)” Барјактаровић, наравно, у време писања рада о Ругову није могао имати при руци Пуљахин тефтер, о којем ће бити речи ниже, пошто га је Пуљаха објавио четрнаест година касније. Краснићи је, међутим, могао и морао употребити податке из тог тефтера, пошто је поменути рад објавио осам година после његовог изласка из штампе. (Да се Краснићи упознао са садржином овога тефтера, који оспорава његово тврђење да нема никаквих података о становништву Ругова пре досељавања Албанаца из племена Климената у 18. веку, а и да се критички односио према данашњој топонимији Ругова, никако не би могао доћи до тако чудних закључака.)

⁶ *Onomastica jugoslavica* 9, Загреб, 1982, 45—51.

Питање Ругова занимљиво је не само историјски него и због положаја између двеју изразитих дијалекатских зона. За историјску дијалектологију српскохрватског језика важно је јесу ли и откад поменуте две дијалекатске зоне биле раздвојене као данас албанским насељима или ненасељеним простором, како излази из закључка Марка Краснићија — или се може говорити о некадашњем континуитету словенског (српског или српско-влашког) становништва. Зато вреди видети шта кажу извори и грађа, а уједно проверити закључке Марка Краснићија.

У повељама се од руговских места помиње Штупељ, али без антропонимске грађе.⁷ Помињу се и планине око Ругова, опет без података о живљу. Тако је манастиру Бањској Милутин даровао планине Баба, Гозбаба, Вити-црѣв, Јеленѣк и Чахор, које су делом прелазиле слив Лима, а делом захватале и предео Ругова. Дате су и међе тих планина, па ће и у њима бити топонима из руговског предела, вероватно на крају набрајања међа, где се каже да је граница ишла „у Модрѣч дѣл како спада у Бистрицу, и низ Бистрицу, и гдѣ упада Кудрешки поток, за Невечеран, у студенец у Кудреш, у Обли дѣл”.⁸

Јасна сведочанства о словенском живљу у Ругову пре досељавања предака данашњих Руговаца дају нам историјски антропономастички извори. Како је поменуто, повеље немају антропонимије из овога предела. Међутим, у попису Скадарског санџака 1485. године пописана су и нека руговска насеља.⁹ Митар Пешикан их је утврдио три (Ономатолошки прилози IV, т. 124): 1. само Ругово (у тефтеру *Rugova*), стр. 414—415. тефтера; 2. Штупељ (*Shtupel*, стр. 7—8); 3. Б(ј)елоавлић (*Bjelopavliq*, стр. 45), данашњи Лаз Белопаш. Најбогатија је грађа за Ругово — 110 мушких обвезника и 6 удовица, затим из Штупеља, 51 мушки обвезник и 4 удовице, док је Б(ј)елоавлић малена насебина са 6 обвезника, од којих се тројица означавају као „пришпац”.

Оба велика руговска насеља имају типичну старосрпску антропонимију. Тако у попису Ругова читамо: Д(и)мит[а]р син Даб[и]жива, Богдан син му, Богосав син му, Богдан син Богосава, Никола син Богдана, Радосав син Богосава, Радич син Богосава, Божидар син Радича итд., а у Штупељу: Павл[е] син Миомана, Радован брат му, Вукота син Марка, Рад[е]ља син Радашина, Борисав син Вукића, Вуксан син му итд.¹⁰

⁷ В. код Митра Пешикана, *Из историјске топонимије Подримља*, Ономатолошки прилози, књ. II, Београд, 1981, 31, 38, 39, 61.

⁸ Из Светостефанске хрисовуље (Споменик СКА IV, 5).

⁹ Попис Скадарског санџака 1485. године, приредио С. Пуљаха (превод на албански и турски оригинал, са пропратним текстом на француском језику), Тирана, 1974.

¹⁰ Имена су код Пуљахе дата албанским правописом, а ја их транскрибујем на нашу ћирилицу, сем што у неким нејасним случајевима остављам облике у албанској латиници, онако како их је дао С. Пуљаха. У тефтеру се не разликују *ц* и *ч*, па сам се одређивао по вероватноћи. У статистичком прегледу очинства наводим у загради кад у извору нису непосредно записана него се утврђују на основу формулација типа „син му”, „брат му”.

Спровео сам и неке корекције Пуљахиних читања, по угледу на поступак који у својим радовима (Ономатолошки прилози III и IV) примењује Митар Пешикан, а делом и уз непосредну његову помоћ. Спроведене су ове корекције: Д(и)митар уместо *Dimitr*, Дабижив ум. *Dabzhiv*, Берисав ум. *Brisav*, Оливер ум. *Olivir*, Радосав ум. *Radsav* и *Radasav*, Марко ум. *Marku*, Вукосав ум. *Vukasav*, Доброј ум. *Dobri* (на основу граfiје дате у арабици), Прибивој ум. *Priboi*, Радохна ум. *Radosna*, Павле ум. *Pavl*, Радеља ум. *Radla*, Ђураћ ум. *Gjorgj*, Владисав ум. *Vladsav*, Милко ум. *Melko*. На коригиране елементе указују угласте заграде.

Дајем укупну статистику имена из ова два насеља:

1. Ругова:

Б[е]рисав син Радака	Марк[о] син Даб[и]жива
Б[е]рисав син Богдана	Менки син Божидача
Богдан (син Д(и)митра)	Миоко син Вукосава
Богдан син Богосава	Ненко син Вламенке
Богдан син Вукоте	Никола син Богдана
Богдан зет Радича	Никола син Ненка
Богдан син Бѣле	Никола син Божидача
Богдан син Божидача	Олив[е]р син Радича
Богдан син Рип-а	Рабил син Ненка
Боговац син Радича	Приб[ив]ој син Божидача
Боговац син Радича	Радак син Стѣпана
Боговац син Богдана	Радак син Стѣпана
Богосав (син Д(и)митра)	Радашин син Божидача
Богосав син Радашина	Радашин син Ден-а
Божидар син Радича	Радашин син Стѣпана
Божидар син Радашина	Радич син Богосава
Божидар син Рад[о]сава	Радич син Рад[о]сава
Божидар син Вукоте	Радич син Стѣпана
Божидар син Рада (ном. Рад)	Радич син Стѣпка
Божидар син Николе	Радич син Богдана
Божидар син Радича	Радич син Добр[о]ја
Божидар син Вукца	Радич син Богдана
Божидар брат Радоње	Радич син Николе
Божидар син Николе	Радич син Божидача
Брајан син Ненка	Радич син Влада (ном. Влад)
Бранко брат Радомње	Радич сиромаш
Бѣжан син Кга-а	Радич брат Радомње
Вукац син Јована	Радомња син Рад[о]сава
Вукаш Никола	Радомња син Ненаде
Вукаш (син Божидача)	Радоња син Б[е]рисава
Вукаш син Божидача	Радоња син Вукосава
Вукашин син Радича	Радоња син Рад[о]сава
Вукашин син Добре(та)	Радоња син Радашина
Вукман син Радича	Радоња син Радича
Вукосав син Бранка	Радоња син Радака
Вукосав син Радича	Радоња брат Божидача
Вук[о]сав син Божидача	Радоња син Брајана
Вукосав син Радосава	Радосав син Богосава
Вукосав син Гр[уб]јана	Рад[о]сав син Божидача
Вукосав пришлац	Радосав син Радича
Вукота син Доброја	Радосав син Брајана
Вуксан син Божидача	Радосав син Радича
Вуксан син Рад[о]сава	Рад[о]сав син Радича
Вукча син пришлаца	Радосав син Венус-а
Вучко син Радише	Рад[о]сав син Радича
Д(и)мит[а]р син Даб[и]жива	Рад[о]сав син Стѣпана
Ђура син Рад[о]сава	Радосав син Раденка
Ђурашин син Божидача	Радо[х]на син Радича
Живко син Радича	Радо[х]на син Радича
Иван (брат Вукосава)	Стојко син Рад[о]сава
Иванко син Богдана	Стѣпан син Рад[о]сава
Јован син Бранка	Стѣпан син Вукче
Јован син Вукоте	Стѣпко син Ненка
Лукач син Данџо-а	Стѣпко син Протођера
Љубко син Радича	Тодор син Рад[о]сава

2. Ш т у п е љ :

Богдан син Михаила	Марк[о] (син Дедаша)
Богдан (син Божидача)	М[и]љко (син Радосава)
Богдан (син Радивоја)	Миросав син Ненка
Богдан син Вукаша	Михаил син Радосава
Божидар син Рад[о]сава	Ненко (син Иванка)
Божидар (син Иванка)	Ненко (син Божидача)
Божидар син Д(и)митра	Никола син Иванка
Бојко син Божидача	Павл[е] син Миомана
Борисав син Вукића	Петко син Рад[о]саљ
Влад[и]сав син Раше	Радашин син Милице
Вук син Стојка	Рад[е]ља син Радашина
Вук син Дедаша	Радивој син Михаила
Вукац (син Д(и)митра)	Радивој пришлац
Вукаш син Влатка	Радич син Ђ[у]рђа
Вукота син Марка	Радич (син Божидача)
Вукота син Дедаша	Радич син Николе
Вуксан (син Борисава)	Радован (син Миомана)
Даб[и]жив син Николе	Радосав син Ђ[у]рђа
Даб[и]жив син Бошка	Радосав син Ненка
Д(и)митраш (син Вукаша)	Радосав син Михаила
Драго (син Ђ[у]рђа)	Радосав син Радивоја
Дубко син Д(и)митра	Радул син Радосава
Иван син Вукаша	Рајин син Божидача
Иванко син Миомана	Стѣпан пришлац
Јован (син Дедаша)	Стѣпан пришлац
Јован (син Бошка)	

У оба села пописано је и по неколико жена (удовица), али није увек јасно записују ли се личним именом или по мужу: удова Ерменика, удова Радова, удова Рад[о]сава, удова Бојка, удова Власа, удова Вукица (у Ругову); удова Милица, удова Богосава, удова Виша, удова Јанка (у Штупељу).

Преглед имена мушких обвезника у оба села показује да словенских ликова има око 80%, док су остало хришћанска, уз два-три нејасна облика.

За малену б(ј)елопавлићку насебину тешко је нешто одређеније рећи о саставу становника. Читамо: Павл[е] син Ђурђа, Д(и)мит[а]р пришлац, Ђура брат му, Дабижив пришлац, Ђура син Нигла (?), записано NGL), Лека син пришлаца. Очигледно је то група досељеника, у којој видимо једно словенско име (Дабижив), једно албанско (Лека), једно нејасно (Нигл), а остала су хришћанска.

Међутим, материјал два главна насеља довољан је да се закључи да су имена у пуном складу како с онима из нижих метохијских предела тако и с именима из Полимља, тј. да континуирано влада типична старосрпска антропонија. Ово оповргава закључке Марка Краснићија и сведочи да је у средњем веку постојао континуитет српских говора Полимља и Подримља.

Огроман је број микротопонима са словенским елементима у области Ругова: у поменутом Џоговићевом раду (стр. 319—339) он премашује две трећине укупног броја досад сакупљених микротопонима у овом пределу (према Краснићију, као што смо видели, сакупљено их је око 350). Додуше, за неке од њих Краснићи истиче да су засновани на словенским речима које су ушле у албански језик, тако да номинација не мора потицати од Срба, него може и од Албанаца. Међутим, међу микротопонимима које је забележио Алија Џоговић (а забележио је само оне који могу бити од интереса за славистику) велик је број и оних за које не налазимо одговарајуће апелативе ни

код Краснићија (у полемици с Барјактаровићем, в. горе) ни у Албанско-српскохрватском речнику Албаноолошког института (Приштина, 1981), а ни у једнојезичком речнику албанског језика (*Fjalor i gjuhës së sotme shqipe*, Prishtinë, Rilindja, 1981). Наводимо неке од њих: *Бисџица/Bistrica* (читав предео Ругова и шире)¹¹, *Crrnobora* (Пепиће), *Јошаница/Jashanica i Joshanica* (Станкај), *Кошутан, Кошутане и Кошутани/Koshutanë и Koshutani* (Кошутане), *Melishita* (Велики Штупељ), *Mushniku* (Кошутане), *Sieqi* (Алагина Река), *Sllanapoja* (Лутово), помиње се и у Жичкој повељи, *Stallovica* (Станкај), *Topollat* (Алагина Река), *Vllagegi* (Велики Штупељ), *Zastoja* (Шкрелје), *Zhdrellina* (Мали Штупељ), *Дуџа Њива, Дуџе Њиве и Дуџоњево/Dugaiva, Dugajeva, Dugajevë и Duganjevë* (Дуге Њиве), *Белопаћ/Bellopaq* (Лаз Белопаћ) и сл. Последње име, иначе, потиче од старијег *Бѣлоуавлих(у)*.¹²

У целини, ово показује да се словенски ономастички трагови у руговској топонимији не могу свести у оне границе у које их смешта Марк Краснићи, него указују на постојање словенске традиције и у самом руговском пределу. Могуће је да се у албанском дијалекту Ругова, који је очигледно богат позајмљеницама из српскохрватског језика, што се лако објашњава географским положајем Ругова, а такође и раније климентске постојбине Руговаца, може пронаћи извештан број апелатива уграђених у наведене топониме. Искључено је, међутим, да би све ове лексеме могле спадати у албански језик, него је велики део њих објашњив само као локално наслеђе од старијег становништва. То значи да и топонимијски материјал даје секундарне индикације које потврђују закључак изведен на основу главног и непосредног сведочанства, онога који нам даје тефтер из 1485. године: у Ругову је пре садашњег албанског становништва живело српско.

Београд

¹¹ Облике топонима наводим према Цоговићу: забележене од Албанаца — у албанском лику, а записане и од Срба и од Албанаца — напоредо, и у српскохрватском и у албанском лику.

¹² В. код Митра Пешикана, н. д., 75.